

PĀRTIKAS NEKAITĪGUMS

Eiropas pārtikas nekaitīguma politikai ir divi mērķi: aizsargāt cilvēku veselību un patērētāju intereses un veicināt Eiropas vienotā tirgus vienmērīgu darbību. Tādējādi Eiropas Savienība nodrošina, ka tiek izveidoti un ievēroti kontroles standarti tādās jomās kā pārtikas un barības produktu higiēna, dzīvnieku un augu veselība un ārējas izcelsmes vielu radītā pārtikas piesārņojuma novēršana. Savienība reglamentē arī šo pārtikas un barības produktu marķēšanu.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību 43. un 114. pants, 168. panta 4. punkts un 169. pants.

VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA

Pēc vairākām krīzes situācijām saistībā ar pārtiku un dzīvnieku barību (piemēram, govju sūkļveida encefalopātijas (GSE) uzliesmojums un dioksīna piesārņojuma skandāls), ES pārtikas nekaitīguma politika 21. gadsimta pirmās desmitgades sākumā tika būtiski reformēta. Tika definēta pieeja “no lauka līdz galdam”, garantējot augstu nekaitīguma līmeni visiem ES tirgū pieejamajiem pārtikas produktiem visos to ražošanas un izplatīšanas procesa posmos neatkarīgi no tā, vai šie produkti ražoti ES vai ievesti no trešām valstīm. Šis tiesību aktu kopums veido sarežģītu un integrētu noteikumu sistēmu, kas aptver visus pārtikas ķēdes posmus – no dzīvnieku barības un veselības, augu aizsardzības un pārtikas ražošanas līdz apstrādei, uzglabāšanai, transportam, importam, eksportam un mazumtirdzniecībai.

SASNIEGUMI

A. Vispārējais tiesiskais regulējums

Ir pamatregula, kurā ir [paredzēti vispārīgie principi un noteikumi](#), kuri piemērojami pārtikas un barības aprites tiesību aktiem un kurā ir ņemts vērā “piesardzības princips” ([2.5.1.](#)). Regulā ir izklāstīta riska novērtējuma pieeja un noteikti vispārīgi noteikumi attiecībā uz pārtikas un dzīvnieku barības izsekojamību. Ar to ir ieviesta pārtikas un barības ātrās reaģēšanas sistēma (*RASFF*), kas atļauj dalībvalstīm un Komisijai ātri apmainīties ar informāciju un koordinēt pasākumus, ar kuriem reaģēt uz pārtikas un dzīvnieku barības izraisītajiem veselības apdraudējumiem. Ar to ir arī izveidota Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestāde (EFSA), kuras uzdevums ir novērtēt visus ar pārtikas aprites ķēdi saistītos apdraudējumus un sniegt informāciju par tiem. Eiropas Savienība pēc vispārējo pārtikas aprites tiesību aktu derīguma pārbaudes un

reaģējot uz Eiropas Pilsoņu iniciatīvu par glifosātu šos tiesību aktus ir pārskatījusi, lai uzlabotu EFSA riska novērtējumu pārredzamību, to pamatā esošo zinātnisko pētījumu neatkarību un sadarbību ar dalībvalstīm jautājumos, kas saistīti ar ekspertu un datu nodrošināšanu. Tiks pārskatīti arī citi svarīgākie tiesību akti tādās jomās kā jauni pārtikas produkti, ĢMO, pesticīdi un saskarei ar pārtiku paredzēti materiāli, lai tos saskaņotu ar vispārējo pārtikas aprites tiesību aktu pārskatīšanu un palielinātu pārredzamību.

B. Pārtikas produktu higiēna

2004. gada aprīlī, ievērojot pieeju “no lauka līdz galdam”, tika pieņemts jauns tiesiskais regulējums jeb tā dēvētā higiēnas tiesību aktu pakete, ar ko reglamentē [pārtikas produktu higiēnu](#), [nosaka īpašus higiēnas noteikumus attiecībā uz dzīvnieku izcelsmes pārtiku](#), izveido Kopienas sistēmu attiecībā uz [lietošanai pārtikā paredzētu dzīvnieku izcelsmes produktu oficiālās kontroles](#) organizēšanu, kā arī nosaka īpašus noteikumus, kas attiecas uz svaigu gaļu, gliemenēm, pienu un piena produktiem. Tiesību aktu pakete atbildību par pārtikas produktu higiēnu tieši uzliek dažādajiem pārtikas ķēdes dalībniekiem, ieviešot pašregulējošo sistēmu un izmantojot riska analīzes un kritisko kontrolpunktu metodi, ko uzrauga, kompetentajām iestādēm veicot oficiālu kontroli.

C. Pārtikas piesārņojums

Pārtikas piesārņojumam var būt dabīgi cēloņi, vai to var izraisīt audzēšanas paņēmieni un ražošanas metodes. Lai aizsargātu sabiedrības veselību, ir noteikta piesārņotāju, piemēram, nitrātu, smago metālu un dioksīnu, maksimāli pieļaujamā koncentrācija pārtikas produktos, kas regulāri tiek pārskatīti. Atliekvielas pārtikas produktos var nonākt arī no produktīvajiem dzīvniekiem, kas ir ārstēti ar veterinārajiem ārstniecības līdzekļiem vai ir bijuši pakļauti pesticīdu vai biocīdu produktu iedarbībai. Atliekvielu maksimālās robežvērtības tiek periodiski noteiktas un atjauninātas. Eiropas Savienībā tirgū nedrīkst laist pārtikas produktus, kas satur nepieņemamu daudzumu piesārņotāju.

Ir paredzēti arī noteikumi par saskarei ar pārtiku paredzētiem materiāliem, piemēram, pārtikas produktu pārvadāšanai vai apstrādei paredzētiem materiāliem, kā arī iepakojuma materiāliem un virtuves un galda piederumiem. Ir pieņemta [pamatregula](#), kurā noteiktas vispārīgās prasības visiem attiecīgajiem materiāliem un piederumiem, lai garantētu, ka šo materiālu sastāvdaļas pārtikā nenonāktu tādos daudzumos, kas varētu apdraudēt cilvēku veselību; attiecībā uz tās I pielikumā uzskaitītajiem 17 materiāliem un izstrādājumiem, kas nonāk saskarē ar pārtiku, var pieņemt konkrētus ES mēroga pasākumus, kuros ietverti sīkāki noteikumi. Piemēram, attiecībā uz plastmasu ir ieviesti ierobežojumi attiecībā uz bisfenola A izmantošanu zīdaiņu ēdināšanai paredzētās plastmasas pudelītēs.

D. Pārtikas produktu marķēšana

Tiesiskais regulējums attiecībā uz pārtikas produktu marķēšanu izstrādāts ar mērķi garantēt, lai patērētājiem būtu pieejama skaidra, saprotama un ticama informācija par produktu saturu un sastāvu, tādējādi aizsargājot viņu veselību un svarīgākās intereses. Piemēram, uz iepakojuma ir skaidri jānorāda informācija par to, vai pārtikas produktu sastāvā ir alergēni, piemēram, soja, lipekļis vai laktoze. Jaunās regulas par [pārtikas produktu informācijas sniegšanu patērētājiem](#), kura ir spēkā kopš 2016. gada decembra, galvenais jaunievedums ir prasība ražotājiem norādīt alergēnus nefasētos

(piemēram, restorānos un ēdnīcās tirgotos) pārtikas produktos, neapstrādātas gaļas izcelsmi (dažiem gaļas veidiem, izņemot liellopu gaļu, kuras izcelsme jau ir jānorāda uz marķējuma) un pārtikas produktu imitāciju klātbūtni, piemēram, dārzeņu produkti, kas aizstāj sieru vai gaļu. Īpašos noteikumos par [izcelsmes marķējumu](#) ir ietvertas konkrētas prasības, saskaņā ar kurām (ar dažiem izņēmumiem) ir jānorāda, kur audzētas un nokautas cūkas, aitas, kazas un putni, no kuriem iegūta fasēta svaiga, atdzesēta un saldēta gaļa.

Pārtikas produktu marķējums, izskats vai reklāma nedrīkst maldināt patērētājus. Ir skaidri noteikumi, kas reglamentē uzturvērtības un veselīguma norādes (piemēram, “zems tauku saturs” vai “daudz šķiedrvielu”, vai apgalvojumi par pārtikas produkta saistību ar veselību). Šādiem apgalvojumiem ir jābalstās uz zinātniskiem pierādījumiem, un tie ir apkopoti publiskā ES reģistrā.

Jaunajā regulā par [Īpašām patērētāju kategorijām paredzētu pārtiku](#) vairs netiek izmantota diētas pārtikas produktu koncepcija, to aizstājot ar noteikumiem, kas attiecas uz īpašām neaizsargātām patērētāju grupām, piemēram, zīdaiņiem un maziem bērniem, cilvēkiem ar īpašiem veselības stāvokļa noteiktiem uztura ierobežojumiem un cilvēkiem, kuri ievēro uztura režīmu ar ierobežotu enerģētisko vērtību svāra samazināšanai.

E. Pārtikai pievienotas vielas

Pārtikas piedevas, fermenti un aromatizētāji, ko dēvē arī par pārtikas uzlabotājiem, ir vielas, kuras pašas par sevi uzturā parasti nelieto un kuras apzināti pievienotas pārtikas produktiem, lai veiktu kādu noteiktu tehnoloģisku funkciju, piemēram, krāsvielas, saldinātāji vai konservanti. Atļauju piešķiršanas procedūras un marķēšanas un lietojuma nosacījumi attiecībā uz šīm vielām ir paredzēti īpašos noteikumos. Tāpat ir ar tādiem uztura bagātinātājiem kā vitamīni un minerālvielas, kurus var pievienot pārtikai, lai to bagātinātu vai uzsvērtu tās specifiku no uzturvērtības viedokļa, ar nosacījumu, ka tie ir iekļauti īpašos atļauto vielu un šo vielu atļauto izcelsmes avotu sarakstos.

F. Dzīvnieku un augu veselība

Lai garantētu pārtikas aprites nekaitīgumu, Eiropas regulējums iever vispārīgus noteikumus par infekcijas slimību uzraudzību, paziņošanu par tām, šo slimību ārstēšanu un to pārnēsātājiem. [Pašreizējais tiesiskais regulējums](#) attiecībā uz oficiālās kontroles organizēšanu ir noteikts, lai nodrošinātu atbilstības pārbaudi saistībā ar dzīvnieku barības un pārtikas aprites tiesību aktiem un dzīvnieku veselības un dzīvnieku labturības noteikumiem. Komisija 2013. gada maijā iesniedza jaunu tiesību aktu paketi, kurā ietverti priekšlikumi par dzīvnieku un augu veselību, augu reproduktīvo materiālu un oficiālo kontroli. Šī pakete paredz vairāk uz iespējamo risku orientētu pieeju dzīvnieku veselības aizsardzībai, izvirzot mērķi palielināt oficiālo kontroļu efektivitāti, lai pēc iespējas novērstu pārtikas krīzes un krāpniecības gadījumus. Rezultātā pieņemtais jaunais ES Dzīvnieku veselības tiesību akts (regula par [pārnēsājamām dzīvnieku slimībām](#)), kas pieņemts 2016. gada martā un piemērojams no 2021. gada aprīļa, pievērš uzmanību dzīvnieku slimību profilaksei un izskaušanai, precizējot pienākumus un nodrošinot savlaicīgu atklāšanu un kontroli. Jaunā fitosanitārā režīma (regula par [aizsardzības pasākumiem pret augiem kaitīgajiem organismiem](#)) mērķis ir aizsargāt labību, augļus, dārzeņus un

mežus pret augiem kaitīgo organismu vai slimību ieviešanos vai izplatīšanos. Tas būs piemērojams galvenokārt no 2019. gada decembra, tāpat kā jaunā [regula par oficiālajām kontrolēm](#), kura no tā paša laika attieksies arī uz augu veselību un dzīvnieku izcelsmes blakusproduktiem.

G. Tiesību akti dzīvnieku barības un tās marķēšanas jomā

Barības aprītē iesaistītajiem uzņēmējiem ir jānodrošina visu to kontrolē esošo ražošanas, pārstrādes un izplatīšanas posmu atbilstība ES noteikumiem par [dzīvnieku barības higiēnu](#) un jāgarantē pilnīga izsekojamība. Tas attiecas arī uz barības importu un eksportu no un uz trešām valstīm. Lauksaimnieku pienākums, kad tie baro produktīvos dzīvniekus, ir nodrošināt, lai dzīvnieku barības, dzīvnieku un dzīvnieku izcelsmes produktu bioloģiskā, ķīmiskā un fiziskā piesārņojuma risks būtu tik zems, cik praktiski ir sasniedzams. Īpaša direktīva par [nevēlamām vielām dzīvnieku barībā](#) nosaka maksimāli pieļaujamās šādu vielu, tostarp smago metālu, daudzumus dzīvnieku barībā un aizliedz atšķaidīt piesārņotas barības sastāvdaļas. Ir paredzēti noteikumi par [dzīvnieku barības marķēšanu un tirdzniecību](#), lai nodrošinātu augstu barības nekaitīguma līmeni un attiecīgi arī augstu sabiedrības veselības aizsardzības līmeni, kā arī sniegtu pietiekamu informāciju lietotājiem un patērētājiem. Ar divām jaunām regulām (Regulu (ES) [2019/6](#) un [2019/4](#)) ir aktualizēti noteikumi attiecīgi par [veterinārajām zālēm](#) un [ārstniecisko barību](#).

H. Jauni pārtikas produkti

Jauniem pārtikas produktiem (t. i., produktiem, kuru lietošana pirms 1997. gada maija nav bijusi plaši izplatīta) pirms to tirdzniecības ES ir jāveic nekaitīguma novērtējums. No 2018. gada ir spēkā [jauna regula](#), kas nodrošina novatorisku pārtikas produktu vieglāku pieejamību, vienlaikus saglabājot augstu pārtikas nekaitīguma līmeni. Ar to ir ieviesta vienkāršota, centralizēta un tiešsaistē izpildāma ES mēroga atļauju piešķiršanas procedūra jauniem pārtikas produktiem un tradicionāliem pārtikas produktiem no trešām valstīm (kuri ES tiek uzskatīti par jauniem pārtikas produktiem). Pirms atļaujas piešķiršanas EFSA veic centralizētu zinātnisku drošības novērtējumu, definējot lietošanas nosacījumus, šo produktu atzīšanu par pārtikas produktiem un marķēšanas prasības. Visi atļautie jaunie pārtikas produkti tiks iekļauti atļauto produktu sarakstā. Līdz brīdim, kad stāsies spēkā konkrēti tiesību akti par pārtikas produktiem no klonētiem dzīvniekiem, uz šādiem pārtikas produktiem attiecas minētā regula, un tāpēc tie ir atbilstoši jāmarķē.

I. Ģenētiski modificētie organismi (ĢMO)

ĢMO ir “organisms – izņemot cilvēku –, kurā ģenētiskais materiāls izmainīts tādā veidā, kas nav dabiskā kopulācija un/vai dabiskā krustmija”^[1]. Piemēram, augus var modificēt, izmantojot modernas biotehnoloģijas, lai padarītu tos izturīgākus pret slimībām vai palielinātu to ražīgumu. Eiropas Savienība, ievērojot piesardzības principu, ir izveidojusi stingru tiesisko regulējumu pārtikā un barībā izmantoto ĢMO audzēšanai un komercializācijai. Pirms tiek atļauta kāda ĢMO laišana tirgū, EFSA kopā ar dalībvalstu zinātniskajām organizācijām veic zinātnisku riska novērtējumu, lai pārliecinātos, ka netiek radīti nekādi draudi cilvēku vai dzīvnieku veselībai vai videi.

[1]ES Direktīva 2001/18/EK (OV L 106, 17.4.2001.).

Pēc EFSA atzinuma saņemšanas Komisija (kura atzinumam var nepiekrīst) sagatavo projektu lēmumam, ar ko piešķir vai liedz atļauju. Lai lēmumu apstiprinātu, tam ir jāsaņem kvalificēts vairākums dalībvalstis pārstāvošu ekspertu komitejas balsojumā. Ja tiek pieņemts lēmums "atzinumu nesniegt", t. i., ja kvalificēts vairākums nenobalso ne par, ne pret atļaujas piešķiršanu, galīgo lēmumu pieņem Komisija. Jebkuram atļautam pārtikas produktam vai barībai, kas izgatavota no ĢMO vai kuras sastāvā ir ĢMO, tas ir skaidri jānorāda uz marķējuma, un šim pārtikas produktam vai barībai ir jābūt izsekojamam, lai patērētāji varētu izdarīt uz informāciju balstītu izvēli. Dalībvalstis savā teritorijā drīkst [ierobežot vai aizliegt](#) tādu kultūraugu audzēšanu, kas ietver ĢMO, pat tad, ja tā ir atļauta ES līmenī.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Pēc zirga gaļas skandāla un citiem ar pārtikas apriti saistītas krāpšanas gadījumiem Parlaments aicināja paredzēt prasību par tās gaļas izcelsmes obligātu norādīšanu, kas izmantota kā sastāvdaļa apstrādātā pārtikā. Parlaments un Padome vienojās par jauniem noteikumiem par stingrākām oficiālajām pārtikas pārbaudēm, lai uzlabotu pārtikas izsekojamību un apkarotu krāpšanu. Sarunu laikā Parlamentam izdevās nostiprināt izpildes mehānismus krāpnieciskas vai maldinošas prakses gadījumos. Parlaments pievērš īpašu uzmanību patērētāju veselības apdraudējumam, ko rada klonēti dzīvnieki un nanomateriāli vai ĢMO. Tas pārbauda projektus priekšlikumiem par atļaujas piešķiršanu vai atjaunošanu attiecībā uz tādiem jauniem ģenētiski modificētiem augiem kā kukurūza vai sojas pupiņas un regulāri iebilst pret šiem priekšlikumiem.

Pēc bažām, kas tika paustas par herbicīdu vielas glifosāta lietojuma lauksaimniecībā radīto risku, Parlaments izveidoja īpašu pesticīdu komiteju (PEST), lai pārskatītu ES atļaujas piešķiršanas procedūru attiecībā uz pesticīdiem. Vispārējo pārtikas aprites tiesību aktu pārskatīšanas laikā, kuras nolūks bija uzlabot pārredzamību visā pārtikas ķēdē, Parlaments cīnījās par to, lai nodrošinātu, ka drošuma pētījumi tiek publicēti, pirms tiek piešķirta atļauja laist produktu tirgū.

Tina Ohliger
05/2019

